

Areella näringar

Senast uppdaterad: 2019-08-23

Här beskrivs de areella näringarna i Sundsvalls kommun, vilka omfattar **jord- och skogsbruk, yrkesfiske, rennäring och jakt**. Samtliga är betydelsefulla näringar som avser användningen av naturresurser på landsbygden och vilar i hög grad på företag med anknytning till jordbruk, skog, trädgårdsodling, fiske och rennäring. Det brukade landskapet med dess naturresurser ger stora möjligheter som sträcker sig hela vägen från den biologiska mångfalden, trävaru-, livsmedels- och fiberproduktion till alla dess möjligheter till vidareförädling, och vidare till naturmiljöns värden för boende, turism och rekreation. Hur dessa näringar utvecklas får konsekvenser för både mark- och vattenanvändning, det lokala näringslivet och det lokala samhällslivet i vidare bemärkelse. Det får också följder för landskapet, för attraktivitet och för möjligheterna till annat framtida brukande av naturresurserna. Arbetet med att planera för de areella näringarnas mark- och vattenanvändning är således viktigt.

Jordbruk

Jordbrukets betydelse

Jordbruket är en näring av nationell betydelse. Skötsel av jordbruksmark är däremot huvudsakligen markägarens ansvar. Markägaren är skyldig att följa lagstiftningen med krav på miljöhänsyn då jordbruket kan påverka både den lokala miljön, långsiktiga klimatförändringar och människors hälsa. Jordbrukslandskapet hyser dessutom stora kultur- och naturvärden och är värdefullt för landskapsbilden och tillgången till rekreationsmark. Jordbruket och det öppna landskapet förutsätter att det finns aktiva lantbrukare som hävdar marken. Det är därför viktigt att förstå förutsättningarna för en konkurrenskraftig jordbruksnäring för att förstå hur användningen av jordbruksmarken kan komma att förändras men också för hur kommunen kan planera för att främja jordbruket.

Jordbruket i Sundsvalls kommun

I Sundsvalls kommun finns 9 350 hektar åker (jmf. 12 691 ha år 1990) samt 7 160 hektar slätter- och betesvall (Jordbruksverket 2018). Detta motsvarar 0,4 % av rikets åkermark respektive 0,7 % av rikets slätter- och betesvall. År 2016 fanns det 427 jordbruksföretag i Sundsvalls kommun, vilket motsvarar ca 0,7 % av rikets jordbruksföretag. Endast 103 av dessa jordbruksföretag hade en jordbruksareal större än 20 hektar. Det fanns då 17 företag med mjölkproduktion (jmf. 178 st. år 1990), 77 företag med nötköttproduktion respektive 118 företag med hästverksamhet.

Jordbruket i Sundsvalls kommun är således relativt litet till sin omfattning utifrån ett nationellt perspektiv men betydelsefullt utifrån landskapsbilden, biologiska värden och en levande landsbygd.

Utvecklingstrender

Jordbruksföretagen och lantbruksdjuren i Sundsvall har succesivt minskat. Det gäller däremot inte hästnäringen som istället växt. Nedläggningen av lantbruken beror på många olika samvarierande faktorer. Exempelvis är det generellt sett svårare att bedriva jordbruk i norra Sverige i och med ett hårdare klimat och kortare odlingssäsong. Topografin och de glesa strukturerna medför att det är svårt att få ihop större brukningsarealer då det är långt mellan åkrar och brukningscentra. Dessutom behöver lantbrukarna även anpassa sig till olika utmaningar såsom en nyckfull jordbrukspolitik, marknadsanpassning, världsmarknadspriser, kapitalintensiva investeringar, omfattande regler och lagkrav att följa, klimatförändringar, brist på arbetskraft samt ett minskande intresse från unga att ta över.

De jordbruksföretag som överlever är oftast de som specialiserar sig och växer med allt större produktionssystem och brukningsarealer för avsalu till större grossister. En annan strategi är att nischa sig och satsa på andra mervärden som exempelvis andelsjordbruk, lokal mat, smakupplevelser som riktar sig direkt till konsument eller den växande besöksnäringen. Därutöver är det många jordbruksföretag som kombinerar jordbruket med andra verksamheter för att öka sin konkurrenskraft. Denna utveckling av jordbruket väcker frågor kring en tryggad livsmedelsförsörjning.

Jordbruksmark är en begränsad resurs med avgörande betydelse för att trygga livsmedelsförsörjningen inom landet och syftet med bestämmelsen är att säkerställa en långsiktig hushållning av denna resurs. Jordbruksmark är inte enbart av intresse ur ett nutida produktionsperspektiv.

Skogsbruk

Skogen i Sundsvalls kommun

Skogen täckte en avsevärd del av kommunens landareal vid ingången av 1850-talet. Skogen sågs som en potentiell viktig handelsvara för Sundsvall och Sverige. Stora volymer stod och väntade. Skogsuttagen utgjorde starten för att Sundsvalls kommuns befolkning tredubblades mellan åren 1850-1900. Efterfrågan av skogens produkter fortsatte raskt vidare uppåt, både i Sverige och internationellt. Handelsråvaror som bräddor, plank och papper skapade en arbetsexplosion och förde med sig positiva

samhällseffekter, vilket bidrog till ytterligare en stark befolkningsökning i kommunen i många decennier.

Skogen täcker fortfarande idag en väsentlig del av kommunens landyta. Hela 75% av kommunens landyta täcks av produktiv skogsmark. Skogen i kommunen ägs av flera ägarkategorier, varav enskilda och aktiebolag representerar 97%. Kommun och landsting äger drygt 1,5% medan resterande 1,5% ägs av övriga privata etc.

Skogsbruket

Sedan 1950-talet har i hela kommunen (oavsett skogsägare) ”trakthyggeskogbruk” tillämpats. Detta ger relativt enskiktade skogar. Skogen sköts numera med utgångspunkt i två jämställda mål som riksdagen tog beslut om 1993: ett miljömål och ett produktionsmål.

Ny typ av naturvård har de senaste decennierna införts i svenskt skogsbruk. Vid alla skogsbruksåtgärder, och framförallt vid slutavverkning, måste hänsyn tas till den biologiska mångfalden. Det kan ske genom att medvetet välja ut och lämna enskilda träd/trädarter och trädgrupper, spara döda träd eller att skapa ny död ved.

Vattendragen skyddas i allt högre utsträckning genom att exempelvis lämna skogb eklädda kantzoner. Även lövträden/lövskogen har en allt större betydelse idag, vilket påskyndar möjligheter till god mångfald i naturen på kortare tid. Idag framhålls ”blandskogens positiva betydelse” snarare än ”den monokulturella skogen”.

Sundsvalls egen kommunskog (ca 5000 ha landareal, varav ca 4000 ha är produktiv skogsmark) är certifierad enligt FSC sedan 1998. Det innebär att kommunen har valt ett högre krav på sin skog jämfört med skogsvårdslagens krav. Som ett resultat av detta så är den produktiva skogsmarken fördelad/uppdelad som produktionsskog (ca 59%) och resterande i reservats-/rekreations skogar (ca 41%). Detta uppfyller också med god marginal vår egen ”skogspolicy” (antagen i Stadsbyggnadsnämnden 2003) som ska tillgodose kommuninnevanornas behov av rekreation, friluftsliv och utbildning, vara markreserv för samhällsutbyggnad samt skapa sysselsättning. I tätortsnära lägen väger detta tyngre jämfört med kravet på lönsam avkastning. Även ”hyggesfritt skogsbruk” i mindre skala övervägs i konfliktkänsliga områden.

Allmänna samråd/lokala samråd sker nästa i alla förekommande mark och skogsåtgärder (p.g.a. sin tätortsnära placering), vilken tar upp en stor del av tiden i det vardagliga planeringsarbetet för kommunskogarna. Skogssällskapet (kommunens driftförvaltare), Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, Kultur/fritid, Miljökontoret, föreningar, skolor samt dom boende i närområdet är parter som på ett eller annat sätt bidrar till det vi gör med skogen. Många medborgare ser skogen närmast sitt boende som sin ”egen lilla skogsplätt” och har därför många synpunkter kring om den blir skött på rätt sätt utifrån deras värderingar.

Utvecklingstrender

Tidigare har skogen givit goda intäkter, men inte nu längre. Två stora stormar (år 2011 och 2013) har drastiskt påverkat innehavet av äldre skog (som föll ner eller blev skadad i olika nivåer/former). Efterarbeten samt upprustningen av den nya skogen har kraftigt påverkat ekonomin. En ålderssvacka har uppstått som vi inte haft tidigare (på över 100år). Stora ungskogsröjningar har inletts för att trygga skogens framtida produktionsvärden. Trots bortfall för framtida intäkter från skogen, hämtar vi hem ospecificerade värden i form av folkhälsa genom att tillgängliggöra skogen för friluftsliv och rekreation.

Skogslandskapet i stort är i en omvandling runt staden och dess närmsta stadsdelar. Satsningar på en mindre stormkänslig skog har inletts och kommer så att fortsätta under lång tid. Detta resulterar i att blandskogen ökar, vilket även är positivt för att minska brandrisken. Högre lövinslag premieras ju närmare bebyggelsen vi kommer. Kommunen prioriterar också att omvandla vissa skogspartier, som tidigare varit odlingsmark men som vuxit igen, till öppna marker som ska gynna biologisk mångfald och jordbruk, eftersom jordbruksmark i framtiden kan bli en bristvara. Skogsmarken kommer också fortsättningsvis att vara viktig både för skogsindustrin, jakt, friluftsliv och som markreserv för bebyggelseutveckling. De större skogsområdena i inlandet kommer i framtiden att få en ökad betydelse för vildmarksturism. Skogen producerar förutom virke och papper även biobränsle i en ökad omfattning.

Till följd av de senaste årens utveckling behöver kommunens skogspolicy uppdateras, något som planeras genomföras inom de närmsta åren.

Yrkesfiske och andra maritima näringar

Yrkesfisket är litet i Sundsvalls kommun. Enligt Länsstyrelsen Västernorrland finns det tio fiskelicenser (båtar) fördelat på sju personer (2019). Enligt kommunens kustplan bedöms yrkesfisket ha en liten ekonomisk betydelse och är framförallt viktig för turism och miljösynpunkt. Riksintresse för yrkesfiske återfinns kring Alnön och Brämön och omfattar stora delar av havsytan mot kusten. Syftet med bestämmelserna om riksintressen är att områden ska ha ett långsiktigt skydd mot andra verksamheter som kan ha negativ inverkan på yrkesfisket.

Områden av riksintresse för yrkesfisket reviderades senast 2006 och bestämmelserna regleras i miljöbalken. De kan omfatta både fångstplatser, lek- och uppväxtområden, vandringsstråk och fiskehamnar. Sundsvalls grunda havsvikar och kustmynnande vattendrag är mycket viktiga för reproduktionen av fisk.

De vattenområden som enligt riksintressebestämmelserna anses vara av betydelse för yrkesfisket är:

- Fångstplatser med omfattande fiskeaktivitet eller unika förutsättningar för visst fiske.
- Lekområden för kommersiellt viktiga arter av fisk eller skaldjur.
- Uppväxtområden för kommersiellt viktiga arter.
- Vandringsstråk för kommersiellt viktiga arter.
- Fiskehamnar.

Aktuella anspråk och konflikter

Förutom yrkesfisket påverkar övergödning och syrefria bottnar, miljögifter och rovdjur som säl och skarv fiskebeståndens storlek och således även fiskerinäringen. Konflikter med annan fysisk planering har inom Sundsvalls havsområde hittills varit obefintliga. Fysisk planering i kustzonen kan dock indirekt ha ganska stor påverkan på strandnära lek- och uppväxtområden, eftersom vattenkvaliteten påverkas av grumlingar, avlopp och andra störningar.

Utvecklingstrender

2015 antog regeringen en strategi för att utveckla de maritima näringarna. Visionen för strategin är att åstadkomma konkurrenskraftiga, innovativa och hållbara maritima näringar som kan bidra till ökad sysselsättning, minskad miljöbelastning och en attraktiv livsmiljö.

Idag är råvaror till stor del en outnyttjad resurs både i Sveriges hav och inom Sundsvalls kommun. Fisk som råvara för produktion av djurfoder är problematiskt på grund av de miljögifter som finns i havet och i fisken. Havet som resurs för tillhandahållande av råvaror kan dock komma att få större betydelse i framtiden. Rätt utformat har tjänsten potential att bidra med hållbara jobb och hållbart förvaltande av ekosystemet om fisketrycket på dagens enstaka arter kan spridas över ett flertal idag mindre nyttjade arter.

Tidigare fiskades mest strömming och i viss utsträckning även lax, men idag fiskas fler arter. Under vår och försommar fiskas strömming som ska beredas till surströmming. Under sommaren fiskas lax och under vår och höst fiskas sik och havsöring. Abborrfisket har ökat under senare år.

Andra naturresurser än fisk från havet skulle kunna vara bioenergi, råvaror för kemi- eller läkemedelsindustri eller andra genetiska resurser. Det bedöms i dagsläget inte finnas något direkt intresse av att nyttja dessa naturresurser i Sundsvalls kommun varför de inte redovisas närmare här. Kommunens geografiska läge innebär dåliga förutsättningar för odling av musslor och alger för framställning av exempelvis biobränslen eller livsmedel.

Utvinning av byggmaterial som sten, sand och grus kan ske från havsbotten. Det finns geologiska formationer med isälvssediment på havsbotten i Sundsvalls kommun. Idag sker ingen utvinning av material från havet i Sundsvalls kommun eller i Västernorrlands län. Det är också viktigt att poängtera att isälvssediment i form av sand och grus inte är förnyelsebara naturresurser.

Rennäring

Renskötseln är en samisk näring som i Sverige är förbehållen samerna. Renskötseln tillsammans med jakt och fiske har det samiska folket förvärvat rätten till genom urminnes hävd. I Sundsvalls kommun har fjällsamebyarna Jijnjevaerie, Jovnevaerie, Raedtievaerie och Voernese delar av sina renskötselområden. Dessa utgörs av både enskilda och sinsemellan delade vinterbetesmarker även kallat sedvanemark, som enbart får användas till renbete under tiden 1 oktober – 30 april. Dessa betesområden kan ha en avgörande roll för renarnas överlevnad under vinterbetesperioden när det exempelvis blir isbildning på marken, vilket blivit allt vanligare med klimatförändringarna. I västra delarna av kommunen finns områden som är utpekade som riksintressen för rennäring.

Eftersom renen är ett vandringsdjur som rör sig efter årstidsväxlingarna och utifrån betestillgången är rennäringen en flexibel näring. Markanvändningen varierar således med årstid och faktiska förhållanden som temperatur, snödjup, vind, betestillgång, rovdjurs förekomst, konkurrerande markanvändning med mera. Exempel på markintressenter som kan störa rennäringen är skogsbruket, turism och friluftsliv. I och med renhjordens förflyttningar finns det inom renskötselområdena utpekade områden exempelvis: strategiska platser, flyttleder, övernattningsställen, svåra passager och trivselområden, vilka har stor betydelse för möjligheterna att bedriva rennäring och är därmed viktiga att skydda.

Aktuella anspråk och konflikter

Trafikdödade renar kan lokalt vara ett problem, som blir större om trafiken ökar eller väg- och järnvägsnätets barriärer förstärks. Större vindkraftsetableringar kan ofta göra anspråk på områden som periodvis används som renbetesmarker, vilket skapar konflikter och kräver avvägningar inom den fysiska planeringen. Även utbyggnader av elnätet (inte minst för vindkraften) skapar barriärer för renskötseln.

Jakt

All jakt i Sverige regleras utifrån jaktlagstiftningen. I jaktlagen anges att allt vilt är fredat. För fredat vilt gäller fredning även för deras ägg och bon. Det innebär att vilt endast får jagas om det tillåts enligt jaktförordningens bilagor.

Länsstyrelsen har en viktig roll i jakt- och viltfrågor och arbetar bland annat med att informera jägare och markägare, registrera jaktområden, tilldela licenser samt samla in och sammanställa avskjutningsstatistik.

Jakt i Sundsvalls kommun

Jakt och viltvård är en del av naturvården på Sundsvall kommuns mark, där målet är att bevara en art- och individrik fauna på lämplig nivå. Skydds jakt bedrivs där skada eller säkerhetsrisker uppstår.

Främja jakt och viltvård i samhällsplaneringen

Inom ramen för samhällsplanering kan viltbiotoper främjas genom åtgärder som t.ex. viltstängsel och siktröjning, hänsyn vid planering av det rörliga friluftslivet, krav på begränsad kemikalieanvändning och giftutsläpp och att exempelvis vägdragning belysa barriäreffekter för vilt och föreslå anläggning av faunapassager,

Lagar, regler och normer

Det är framför allt Miljöbalken som innehåller lagstiftning om hur vi ska ta hänsyn till naturresurser och areella näringar, exempelvis i samband med fysisk planering och exploatering. Grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden (inklusive riksintressen) regleras i 3 kapitlet Miljöbalken, medan särskilda områden hanteras i 4 kapitlet. Plan- och bygglagen anger också att riksintressen (som i vissa fall berör areella näringar såsom jordbruk eller rennäring) ska vägas in i översiktsplaneringen.

Enligt 3 kap. 4 § miljöbalken är jordbruk en näring av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Med väsentligt samhällsintresse avses bl.a. bostadsförsörjning.

Det svenska yrkesfisket regleras till största delen av den gemensamma fiskeripolitiken, som beslutas inom EU. Det finns också ett flertal nationella lagar som reglerar fisket. Havs- och vattenmyndigheten är ansvarig myndighet.

Rennäringslagen (SFS 1971:43) reglerar renskötselrätten.

Mål – EU, nationella och regionala

Mål i Agenda 2030 har i flera avseenden kopplingar till de areella näringarna.

EU:s gemensamma jordbrukspolitik har stor inverkan på Sveriges jordbruk. Det finns även nationella och regionala livsmedelsstrategier.

Kommunala beslut

Sundsvalls kommuns Natur- och friluftspan (2018) berör i vissa punkter areella näringar, främst genom strategier för vissa hänsyn vid skötsel av de kommunägda skogarna.

Sundsvalls kommun har en skogspolicy, antagen i Stadsbyggnadsnämnden 2003, som det finns planer på att uppdatera.

I övrigt är det främst i översiktsplanen som Sundsvalls kommun gör avvägningar gällande hänsyn till areella näringar.

Läs mer

Sundsvalls natur- och friluftspan: <https://sundsvall.se/uppleva-och-gora/friluftsliv-och-natur/natur-och-friluftspan/>

Allmänt om odling, djurhållning m.m. finns att läsa på Jordbruksverkets hemsida: <http://www.jordbruksverket.se/>

Läs mer om skogsbruk på Skogsstyrelsens hemsida: <https://www.skogsstyrelsen.se/>

Läs mer om yrkesfiske på Havs- och vattenmyndighetens hemsida: <https://www.havochvatten.se/hav/fiske--fritid/yrkesfiske.html>

Läs mer om rennäring på sametingets hemsida: <https://www.sametinget.se/rennaring>
Där finns även länk till "RenGIS" karttjänst samt kontaktuppgifter till respektive fjällsameby samt kartor över varje fjällsamebys renskötselområde.